
Fogyasztásunk környezeti hatásai

Készítette: Gébert Judit

e-mail: gebert.judit@eco.u-szeged.hu

Olvasási idő: 6 perc

Tartalom

- Dilemma: változtatni, vagy radikálisan csökkenteni?
- Neoklasszikus fogyasztáselmélet
- Ökológiai gazdaságtan fogyasztáselmélete

Dilemma

Fogyasztásunkkal hatással vagyunk a környezetünkre, óriási környezetterhelést okozva ezzel. (Lásd például az élelmiszerek környezeti hatását a lecke végén.) Kérdés: hogyan tudjuk fogyasztásunk környezetre tett hatását mérsékelni?

1. **Neoklasszikus közgazdaságtan válasza:** ökohatékonyság növelésével, azaz: a vásárlás során a kisebb anyag- és energiaintenzitással készült (vagy kevesebb anyagot és energiát használó) termékeket kell előnyben részesítenünk. Például: benzinüzemű autó helyett elektromos hajtású autóra kell váltanunk, spanyol paradicsom helyett helyi paradicsomot kell vennünk.

2. **Ökológiai közgazdaságtan válasza:** az abszolút fogyasztási szintünket kell csökkenteni, radikálisan meg kell változtatni a fogyasztás szerkezetét. Előnyben kell részesíteni az élet nem-anyagi aspektusait, társas kapcsolatokat, játékot. Ezeket tűzi ki célul például az önkéntes egyszerűség mozgalma (lásd másik olvasólecke).

Neoklasszikus fogyasztáselmélet

A konvencionális (neoklasszikus) mikroökonómia szerint az egyén maximalizálja a hasznosságát a relatív árak és preferenciák, valamint a kívülről adott költségvetési korlát figyelembevételével. Más szavakkal: az egyén adott jövedelemből különböző termékek vásárlásával a lehető legnagyobb hasznossági szintet akarja elérni.

Ez az egyénre fókuszáló fogyasztási modell feltételezi, hogy

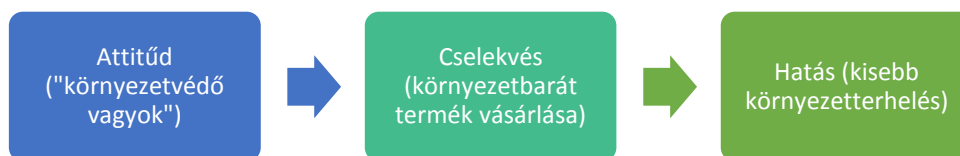
- a fogyasztó preferenciái függetlenek;
- a fogyasztónak változatlan, endogén preferenciái vannak;
- és a fogyasztó rendelkezik a megfelelő információval.

Az elmélet szerint semmilyen akadálya nincs annak, hogy a modellbe beépüljenek környezeti szempontok. Ha már a fogyasztó kielégítette az alapszükségeit (lásd videólecke), más szempontok (például a tiszta környezet, társadalmi igazságosság) is fontossá válnak a számára. Azaz: egy bizonyos fogyasztási szinten túl, a fogyasztó számára megnövekszik a tiszta környezet határhasználata az anyagi javak fogyasztásának határhasználathoz képest. Vagyis: olyan termékeket fog preferálni, amelyek kisebb anyag- és energiaintenzitással készültek és ezáltal csökkenteni fog a fogyasztás környezetterhelése.

A piaci tökéletlenségeket a modell a következőképp orvosolja:

1. információhiány: ha a fogyasztó nem rendelkezik a megfelelő információval környezetbarát termékekről, akkor el kell látni a megfelelő információval ahhoz, hogy a fogyasztó meg tudja hozni a környezetbarát fogyasztási döntéseket. Ilyen például a reklám, vagy a termékcímkézés (Környezetbarát termék, Hazai termék stb.).
2. externáliák: ha egy termékkel kapcsolatban externáliák jelentkeznek, vagyis ha környezeti és társadalmi károkat okoz annak fogyasztása/termelése, akkor annak árát be kell építeni a termék árába. Például adóztatni kell a nagy környezetterheléssel járó termékeket. Így a fogyasztó kifizeti a termékért annak *tényleges* költségét és a magasabb ár jelzéssel szolgál a fogyasztó számára.

1. ábra Attitűd, cselekvés, hatás modellje

Forrás: saját szerkesztés

Ez a modell feltételezi tehát, ha a fogyasztót ellátjuk a megfelelő információval, környezetbaráttá válik a fogyasztó attitűdje, ennek megfelelően környezetbarát termékeket fog fogyasztani és ezáltal csökkeni fog a fogyasztás környezeti hatása is (lásd 1. ábra). A neoklasszikus elmélet mögött az az ideológia húzódik meg, hogy a fogyasztók szabadon és felelősen döntenek a fogyasztásukról. A Föld ökoszisztémájának sorsa tehát végső soron a fogyasztók kezében van, hiszen a fogyasztó az, akik döntéseivel keresletet támaszt bizonyos termékek iránt.

Ökológiai gazdaságtan fogyasztáselmélete

Az ökológiai gazdaságtan megközelítése szerint a neoklasszikus fogyasztáselmélet több szempontból sem állja meg a helyét.

Miért nem működik a neoklasszikus modell?

Az ökológiai közgazdaságtan szerint az attitűd-cselekvés-hatás folyamata túlzott leegyszerűsítést jelent. Se az attitűd és cselekvés, se a cselekvés és hatás között nincs feltétlen kapcsolat. Bizonyos pszichológiai, társadalmi tényezők akadályozzák a cselekvőket abban, hogy ténylegesen környezettudatos életet éljenek.

1. **Attitűd és cselekvés közötti szakadék:** hiába rendelkezik valaki környezettudatos attitűddel, nem biztos, hogy a cselekvései is környezettudatosak lesznek. Például: környezetbarát termékek túl drágák és a fogyasztó nem engedheti meg magának; vagy: nem elérhető a közelben szelektív hulladékgyűjtés.

2. **Cselekvés és eredmény közötti szakadék:** hiába cselekszik valaki környezettudatosan, cselekvésének végső hatása nem lesz környezetbarát. Ilyen például, ha egy fogyasztó túl kevés információval rendelkezik egy-egy termék gyártásának környezetterheléséről, és téved, amikor bizonyos terméket választ. Ráadásul a jelenlegi globalizált világban annyiféle terméket fogyasztunk nap, mint nap, hogy szinte lehetetlen minden egyes termék gyártásával kapcsolatos információk utánajárni.

Másik példa a cselekvés-eredmény közötti szakadékra az úgynevezett visszapattanó hatás (*rebound-effect*). A visszapattanó hatás azt jelenti, hogy a környezettudatos fogyasztás eredménye kioltódik egy másik, azzal összefüggő hatás miatt. Más szavakkal: bizonyos cselekvések anyagot és energiát spórolnak és ezért környezettudatosabbak, de ugyanezt az anyag és energiamennyiséget egy másik cselekvés felhasználja. A visszapattanó hatásra jó példa, ha az ablakok hőszigetelésével anyagot és energiát spórolunk meg a fűtésen (környezettudatos cselekvés). Ugyanakkor, ha a fűtéssel megspórolt összeget távoli országba szóló repülőjegyre költöm, akkor a hőszigeteléssel spórolt anyag és energiamennyiséget a repülőút használja el, a környezettudatos cselekvés hatása kioltódik.

3. Egyéni érdek és közösségi érdek ellentéte. Egy-egy természeti erőforrás használata során az egyén rövid távú érdeke ütközhet a közösség hosszú távú érdekével. Például egy halastó esetén: a közösség hosszú távon abban érdekelt, hogy a halállomány fenntartása miatt korlátozzák az egyes halászok által kifogható halmennyiséget. De rövid távon az egyén abban érdekelt, hogy minél több halat halásszon ki a maga és családja számára. Erről [itt](#) megnézhetesz egy rövid videót.

4. Fogyasztói társadalom. Jelenlegi társadalmi berendezkedés arra ösztönöz minket, hogy fogyasztásunkkal ne csak az alapvető igényeinket elégítsük ki, hanem a társas kapcsolatra, elismerésre vonatkozó igényeinket is nagy anyag- és energiaigényű termékekkel helyettesítsük. Ez az úgynevezett státuszfogyasztás jelensége. Erről részletesen beszél a *Tárgyaink története* című rövidfilm, melyet [itt](#) elérhetsz.

Ökológiai közgazdaságtan

Fogyasztás elmélete más tudományágak szerint

Az ökológiai közgazdaságtan szerzői nagy hangsúlyt fektet a multidiszciplinaritásra, ezért az egyéni fogyasztást és annak környezeti hatását nem csak a neoklasszikus fogyasztás elmélete alapján, hanem más tudományágak eredményeivel együtt kell megértenünk. A neoklasszikus elmélet túl nagy hangsúlyt fektet az egyéni döntések fontosságára és a környezetbarát fogyasztást szinte kizárólag az egyén felelősségének tartja. Ezzel szemben sok más társadalomtudomány a társadalmi kontextus fontosságát hangsúlyozza.

Szociálpszichológia → Értékek, attitűdök, normák változásával foglalkozik, vagyis azzal, hogy az ember mit gondol arról, hogy mi a jóllét az ő közösségében és ezek a normák hogyan változnak meg.

Szociológia → Termékekhez társított szimbolikus értékekkel foglalkozik. Ha egy terméket fogyasztunk, azzal tulajdonképpen annak társadalmi jelentését fogyasztjuk. Például a farmer viselését sokszor a szabadsággal, függetlenséggel társítjuk, így vásárlásával tulajdonképpen azt vásároljuk meg, hogy „szabad és független” embernek látszódjunk.

Szociális antropológia → A közös viselkedési minták társadalmi kontextusával foglalkozik. Gondoljunk bele, milyen jelentősége van ma a bevásárlás tevékenységének és milyen jelentősége volt egy-két generációval ezelőtt?

Evolúciós közgazdaságtan → Azzal foglalkozik, hogy az evolúció eredményeképpen milyen motivációval rendelkezünk (például túlélés, szaporodás), amelyek ma is meghatározzák a fogyasztási mintázatainkat.

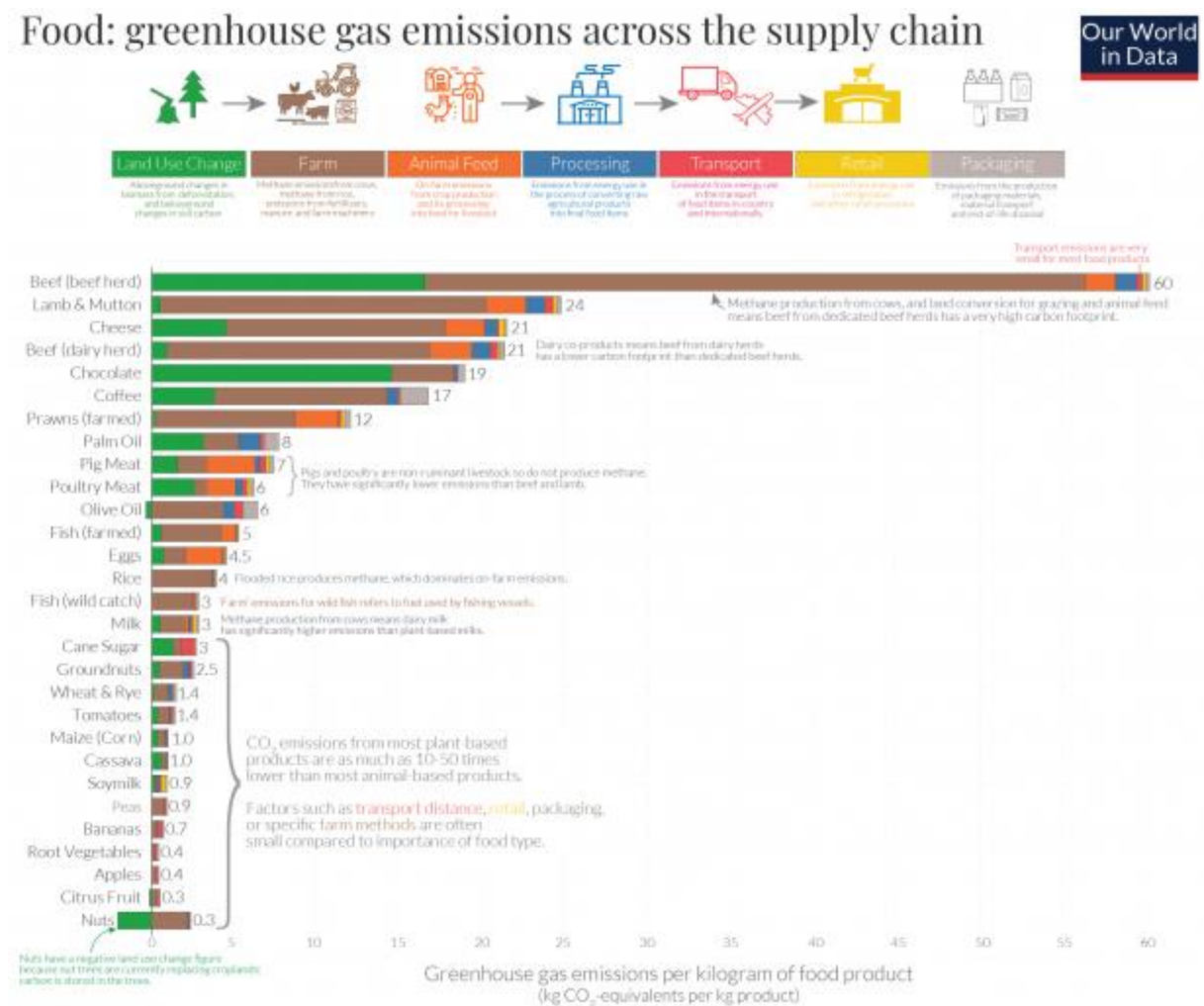
Alternatívák

Az ökológiai közgazdaságtan a multidiszciplináris kutatások mellett egyéni szinten a visszalépés (*downshifting*), vagy önkéntes egyszerűség koncepciói mellett érvel. Ezek szerint a fogyasztásunkat abszolút értékben kell csökkenteni; át kell térni a kis léptékű technológiákra. Ha kevesebbet fogyasztunk, akkor kevesebb jövedelemre is van szükségünk, tehát több szabadidőnk marad olyan tevékenységekre, vagy társas kapcsolatokra, amelyek az élet nem-anyagi oldalához kötődnek. Ezzel kapcsolatban lásd következő olvasólecke.

Összefoglalás

A neoklasszikus fogyasztási elmélet szerint a fogyasztásunk környezetterhelése elsősorban a fogyasztó egyéni döntésein múlik. Ha a fogyasztó rendelkezik a megfelelő információval, akkor megfelelő döntéseket fog hozni a környezettudatos fogyasztás érdekében. Ezzel szemben az ökológiai gazdaságtan kiemeli, hogy a környezettudatos attitűd nem jelent feltétlenül környezetbarát fogyasztást, a fogyasztásunkat nem csak egyéni preferenciáink, hanem az összetett társadalmi kontextus is befolyásolja. Fogyasztásunkat ezért nem csak ökohatékonyá kell tenni, hanem abszolút értelemben csökkenteni.

2. ábra Üvegházhatású gázok kibocsátása különböző élelmiszerek esetében

Note: Greenhouse gas emissions are given as global average values based on data across 38,700 commercially viable farms in 119 countries. Data source: Poore and Nemecek (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. Science. Images sourced from the Noun Project. Licensed under CC-BY by the author Hannah Rötter.

Forrás: <https://ourworldindata.org/>

Ajánlott irodalom

Csutora Mária (2014): Összegződnék-e az egyéni törekvések? A cselekvés és az eredmény közötti szakadék problémája. *Közgazdasági Szemle* 61(5): 609-625.

Ajánlott weboldalak

ENSZ fogyasztás környezeti hatásával foglalkozó jelentése

<https://www.resourcepanel.org/>

Önellenőrző kérdések

1. Hogyan kellene csökkenteni fogyasztásunk környezeti hatását a neoklasszikus elmélet szerint és hogyan kellene csökkenteni az ökológiai közgazdaságtan szerint?
2. Mit jelentenek a következő fogalmak: attitúd-cselekvés közötti szakadék, cselekvés-eredmény közötti szakadék, visszapattanó hatás?
3. Milyen társadalomtudományok és hogyan foglalkoznak a fogyasztás környezeti hatásainak vizsgálatával?

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE